

19.6.2013

Oikeusministerio@om.fi

Viite: lausuntopyyntö 22.4.2013 (OM 11/03/2012)

Asia: lausunto oikeudenhoidon uudistamisohjelmasta vuosille 2013-2025

Yleistä

Käräjäoikeus toteaa, että oikeudenhoidon uudistamisohjelma on kiristyvässä taloustilanteessa välttämätön. Ehdotetussa uudistamisohjelmassa on rohkeasti kartoitettu eri vaihtoehtoja ja sitä voidaan pitää hyvänä lähtökohtana jatkovalmistelulle. Uudistamisohjelma on myös konkreettinen, sillä siinä on otettu kantaa arvioitujen tulevaisuudessa käytettävissä olevien resurssien perusteella toteutettaviin uudistuksiin ja niiden keskinäiseen etusijajärjestykseen.

Viimeksi mainitussa seikassa piilee myös ehdotuksen heikkous. Uudistusohjelma ei saisi olla vain säästöohjelma, vaan jokaisen toimenpiteen ja uudistuksen pitäisi oikeasti ja merkittävästi kehittää oikeusturvaa. Uudistusohjelmaehdotuksessa on varsin pinnallisesti käsitelty koko oikeuslaitoksen kannalta hyvinkin merkittäviä muutosehdotuksia mainitsemalla vain muutama muutosta puoltava ja muutama sitä vastaan puhuva seikka. Niihin ehdotuksiin, jotka etenevät jatkovalmisteluun, on varmaankin mahdollista palata myöhemmin. Suppeasti perusteltuihin ehdotuksiin, oikeastaan mielipiteisiin, ei voi ottaa perustellumpaa kantaa.

Helsingin käräjäoikeus korostaa, että oikeusturvan nykytasosta ei missään olosuhteissa voida tinkiä vaan päinvastoin viimeaikaisen Suomea velvoittavan ihmisoikeuskäytännön perusteella tehtäväksi tulee uudistuksia, jotka merkittävästi lisäävät oikeuslaitoksen menoja. Tässä tilanteessa uudistuksia, joiden vaikutuksista ei ole tietoa tai joiden vaikutus oikeusturvan kannalta on todennäköisesti vähäinen, ei tule toteuttaa vain sen vuoksi, että niistä olisi saatavissa kustannussäästöjä. Uudistusten yleinen edellytys on, että niiden rahoitus on riittävän varmalla ja vakaalla pohjalla ja että saatavat säästöt myös todellisuudessa tulevat oikeuslaitoksen hyväksi. Uudistuksia ei tule, kuten nykyisin, toteuttaa säilyttämällä pikku hiljaa ja huomaamatta uusia tehtäviä henkilökunnalle. Oikeuslaitoksen palveluksessa olevan henkilökunnan työmäärän lisääminen ei ole mahdollista.

Postiosoite	Käyntiosoite	Puhelin	Telefax	Sähköposti
PL 650 00181 HELSINKI	Porkkalankatu 13 00180 HELSINKI	02956 44200	02956 44417	helsinki.ko@oikeus.fi

19.6.2013

Käräjäoikeus ottaa jäljempänä kantaa vain käräjäoikeuden toiminnan kannalta merkityksellisiin ehdotuksiin.

6. Perustetaan tuomioistuinvirasto huolehtimaan tuomioistuinhallinnosta - pitkän aikavälin tavoite

Helsingin käräjäoikeus on asiamääriltään ja henkilöstöltään maamme suurin tuomioistuin. Käräjäoikeuden asiamäärät, noin 80 000 asiaa vuodessa, edellyttävät kehittyneitä ja toimivia asianhallintajärjestelmiä ja henkilöstön määrä, yli 350 henkilöä, asiantuntevaa ja tehokasta henkilöstöhallintoa. Käräjäoikeus, jonka hallinto tällä hetkellä on varsin kevyesti järjestetty, tarvitsee välttämättä tukea niin käytännön hallinnollisissa asioissa kuin toiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä. Helsingin käräjäoikeuden toimintaympäristö, ehkä eniten Suomessa, on erittäin vaativa ja muuttuu koko ajan. Käräjäoikeuden pitäisi pystyä mahdollisimman nopeasti vastaamaan yhteiskunnassa ja lainsäädännössä tapahtuviin muutoksiin, mikä edellyttää riittävää ja korkeatasoista ammatillista tietoa, oikeus- ja yhteiskunnallista tutkimustietoa sekä kiinteää sidosryhmäyhteistyötä.

Oikeusministeriön oikeushallinto-osaston resurssit ovat osaston vaativiin tehtäviin nähden alimitoitettut. Oikeushallinto-osaston ja käräjäoikeuden merkittävien yhteistyö rajoittuu koulutuksen lisäksi lähinnä vuosittain käytäviin tulostavoiteneuvotteluihin, jotka nekin koskevat vain seuraavaa vuotta. Mahdollisuuksia käräjäoikeuksien toiminnan pitkän tähtäimen kehittämiseen edellä mainituilla sektoreilla ei tällä hetkellä yksinkertaisesti ole. Tilanne on epätydyttävä ja maksaa valtiolle koko ajan.

Oikeuslaitoksen riippumattomuuden kannalta tilanne, jossa hallitus, oikeusministeriö, päättää yksittäisen tuomioistuimen toimintamenoista, on ongelmallinen. Budjettivalta antaa mahdollisuuden puuttua tuomioistuimen lainkäyttötoimintaan.

Helsingin käräjäoikeus puoltaa tuomioistuinviraston perustamisen selvittämistä. Edellytyksenä tietenkin on, että tarkoitukseen saadaan riittävät toimintavarat. Tuomioistuinviraston tulee voidakseen täyttää suunnitellut tehtävänsä olla henkilöstöltään nykyistä oikeushallinto-osastoa merkittävästi suurempi. Siinä tulee olla vahva tuomioistuin edustus, joka tulee toteuttaa uusia virkoja perustamalla eikä siis tuomioistuinten lainkäyttöhenkilökuntaa vähentämällä.

11. Jatketaan käräjäoikeuksien rakenneuudistusta - keskipitkän ja pitkän aikavälin tavoite

Helsingin käräjäoikeus toteaa, että vuonna 2010 toteutettu käräjäoikeuksien rakenneuudistus on osoittautunut onnistuneeksi, mikä puoltaa rakenneuudistuksen jatkamista. Käräjäoikeuksien lainkäytön tason ja erityisosaamisen kehittä-

19.6.2013

minen, vahvennettujen tuomarikokoonpanojen lisääminen sekä monet muutkin käytännön seikat edellyttävät suurempia yksiköitä. Tällä hetkellä ehkä noin 20 tuomarin käräjäoikeutta voidaan pitää optimaalisena. Sivukansliat ovat käytännössä osoittautuneet tarpeettomiksi.

Käräjäoikeudessa käsitellään rikosasioiden lisäksi riita- ja hakemusasioita. Käräjäoikeuden tuomiopiiriä ei sen vuoksi voida arvioida pelkästään poliisin ja syyttäjän toimialueiden perusteella. Käräjäoikeuksien lukumäärä ja sijainti on ensisijaisesti yhteiskunnallinen, ei oikeudellinen kysymys. Oikeusturvan toteutumisen kannalta on välttämätöntä, että käräjäoikeudet ovat kohtuullisen asiointimatkan päässä. Myös kielellistä oikeuksista on huolehdittava. Ottamatta kantaa käräjäoikeuksien lopulliseen määrään Helsingin käräjäoikeus toteaa, että suurimmat kaupungit ja maakuntien keskukset ovat luontevia käräjäoikeuksien sijaintipaikkoja. Lisäksi tarvitaan erillisiä istuntopaikkoja.

Helsingin käräjäoikeus ei tässä lausunnossa ota erillistä kantaa hovi- ja hallinto-oikeusverkoston uudistamisen jatkamiseen. Käräjäoikeus kuitenkin toteaa, että painopisteen tulee olla enemmän hovioikeusverkoston uudistamisessa kuin käräjäoikeuksien rakennemuutoksessa. Jatkokäsittelyluvan kehittäminen yhdessä hovioikeuksien muutenkin vähenevien juttumäärien kanssa johtaa välttämättä siihen, että hovioikeuksia on liikaa. Hovioikeuksia vähentämällä voidaan saada aikaan merkittäviä ja todellisia säästöjä.

14. Keskitetään summaaristen riita-asioiden käsittely siirtämällä ne ulosottoviranomaiselle tai enintään kolmeen käräjäoikeuteen - keskipitkän aikavälin tavoite

Helsingin käräjäoikeus kannattaa summaaristen riita-asioiden käsittelyn keskittämistä kolmeen käräjäoikeuteen Helsinkiin, Turkuun ja Tampereelle. Summaarisiin velkomusasioihin liittyy oikeusturvakysymyksiä, joiden valvominen kuuluu tuomioistuimelle. Ulosottoperusteen määrittäminen ja sen täytäntöönpanon tulee säilyä erillään.

Keskittäminen kolmeen käräjäoikeuteen yhtenäistäisi oikeuskäytäntöä ja mahdollistaisi muun muassa tehokkaan puuttumisen lieveilmiöihin, kuten esimerkiksi luvattomien luotonantajien ja luvattomien perintä- toimistojen aiheuttamiin ongelmiin. Käräjätuomarit soveltuvat ulosottoviranomaisia paremmin riitaisten summaaristen asioiden seulomiseen riidattomista summaarisista.

Samalla tulisi kohdentaa haastemiesresursseja pienemmistä käräjäoikeuksista suuriin käräjäoikeuksiin. Tehokas käsittely edellyttää aina nopeaa tiedoksiantoa. Tiedoksiantotoiminnan koordinointi ja uuden tekniikan mahdollistamien tiedoksiantotapojen kehittäminen on tarpeen. On myös muistettava, että uudetkin tavat saattavat aiheuttaa ongelmia. Esimerkkinä mainittakoon puhelintiedoksianto, joka toimi alussa hienosti, mutta nyt on ilmennyt, että vastaajat tunnistavat haastemiehen puhelinnumeron, eivätkä aina vastaa siitä syystä pu-

19.6.2013

helimeen. Puhelintiedoksiantoakin voitaisiin keskittää esimerkiksi muodostamalla puhelintiedoksiantokeskus.

Summaaristen asioiden lukumäärä kasvoi Helsingin käräjäoikeudessa vuodesta 2011 vuoteen 2012 noin 12.500 kappaleella. Säästövaikutuksen määrä riippuu summaaristen asioiden lukumäärän kasvusta. Joka tapauksessa ne käräjäoikeudet, joihin summaariset riita-asiat keskitetään, tarvitsevat lisää resursseja niin käräjäsihteerien kuin haastemiesten osalta. Muiden käräjäoikeuksien henkilökuntaa voidaan tosin vastaavasti vähentää.

15. Laajennetaan jatkokäsittelylupajärjestelmän soveltamisalaa - lyhyen aikavälin tavoite

Helsingin käräjäoikeus kannattaa ehdotusta ja toteaa, että käräjäoikeus on nimennyt edustajansa asetettavaan työryhmään.

16. Selvitetään tarve ja mahdollisuudet siirtyä noudattamaan normaalia oikeusastejärjestystä eräissä rikoksentehtävien luovuttamista koskevissa asioissa sekä eräissä kansainvälisissä perheoikeusasioissa - lyhyen aikavälin tavoite

Helsingin käräjäoikeus kannattaa ehdotusta. Käräjäoikeus on nimennyt edustajansa asetettuun työryhmään.

21. Tuomioistuinasoiden käsittelyssä otetaan paremmin huomioon asioiden vaativuus ja oikeusturvan tarve - lyhyen ja keskipitkän aikavälin tavoite

On paikallaan arvioida ja ottaa käyttöön tarkoituksenmukaisimmat menetelmät kussakin tuomioistuimessa. Neuvottelukunta on pitänyt tarpeellisena arvioida esittelijöiden tehtäviä, roolia ja vastuuta eri tuomioistuimissa ja pitänyt tarpeellisenä, että esittelijävirkamiesten määrää olennaisesti vähennetään.

Käräjäoikeus toteaa, että ylioikeuksien esittelijöiden tehtävät ja niissä hankittu kokemus ovat tähän saakka olleet lähes ainoa urapolku ja pätevyitysmiskeino tuomarin tehtäviin. Vaikka toisaalta on jo jonkin aikaa pyritty avaamaan tuomarinuraa muille lakimiesammattilaisille, on esittelijän tehtävistä saatava ammattitaito tärkeässä asemassa nimitystilanteissa kun erillistä tuomarikoulua tai tutkintoa ei ole. Tämä on syytä ottaa huomioon esittelijävirkamiesten määrää pohdittaessa.

23. Laajennetaan asiantuntija-avusteinen huoltoriitamenettely koko maahan - lyhyen aikavälin tavoite

Helsingin käräjäoikeus on ollut yksi asiantuntija-avusteisen huoltoriidan sovittelumenettelyn kokeilupaikkakunnista.

Käräjäoikeus yhtyy niihin myönteisiin toteamuksiin, joita kokeilusta ja menet-

19.6.2013

telyn eduista sinänsä on esitetty. Toisena kokeiluvuotena sovittelumenettelyyn ohjautui noin kolmannes huoltoriidoista ja vuoden 2013 alkupuoli enteilee samaa suhdetta.

Hakemusasioiden ja huoltoriitojen määrä on alkuvuonna 2013 ollut kasvussa. Vuoden 2012 aikana on sosiaalitoimen olosuhdeselvitysten määrä ja toimitusaika Helsingissä valitettavasti palannut lähes sille tasolle, jossa ne olivat kokeilun alkaessa. Tämä tarkoittaa, että voimavarasäästö kaikkiaan on mietinnössä kuvattua pienempi, etenkin sosiaalitoimen puolella. Perusteluista ei ilmene, mistä arvioitu hallinnonalan säästöpotentiaali 1-2 miljoonaa euroa kertyy. Tarkkoja analyysejä työn säästöstä ei ole laadittu. Selvää on, että onnistuneessa sovittelussa vältetään ratkaisiasiakirjan laatimiselta ja muutoksenhakutuomioistuimen työltä kaikkineen. Toisaalta sovittelijoiden työ on raskasta ja sovittelutilaisuudet usein pitkiä. Työn määrään ja käsittelyaikaan vaikuttavat myös usein toistuvat kokeilusopimukset.

Näistä huomautuksista huolimatta käräjäoikeus kannattaa kokeilun ulottamista koko maahan. Alla olevaa tekstiä silmällä pitäen voi todeta, että kokeilu on havaittavasti tehnyt sovittelumenettelyä ylipäättään tunnetummaksi ja pitkään varsin vähäisenä pysynyt riita-asioiden sovittelu on sekin määrällisesti jonkin verran kasvanut.

24. Vähennetään lautamiesten lukumäärää kokoonpanoissa (1+3:n tilalle 1+2, 2+4:n tilalle 2+3) - lyhyen ja pitkän aikavälin tavoite

Helsingin käräjäoikeuteen on valittu 300 lautamiestä. He osallistuvat istuntoihin keskimäärin 10,5 päivänä vuodessa kun käräjäoikeusasetuksen 15 §:n edellyttää 12 päivää vuodessa. Lautamiesjärjestelmä jakaa Helsingin käräjäoikeudessa mielipiteitä. Lautamiehiin ollaan tyytymättömiä, koska he myöhästelevät istunnoista tai jäävät syytä ilmoittamatta pois istunnoista (viime vuonna 33 kertaa). Tuomarit ovat myös tyytymättömiä siihen, että lautamiehille tulee erityisasiantuntemusta vaativia rikosasioita niin harvoin, että heidän ei ole mahdollista riittävästi perehtyä asiaan ja tuomarin on lyhyessä ajassa hankala alusta alkaen selittää vaikeita ja monimutkaisia asioita. Lautamiesten merkitys ratkaisutoimintaan koetaan vähäiseksi. Toisaalta lautamiesjärjestelmään ollaan myös tyytyväisiä.

Helsingin käräjäoikeudessa kolmen tuomarin kokoonpanoja käytetään edelleen varsin vähän. Muut kuin yhden tuomarin kokoonpanossa istuttavat jutut istutaan 99,1 % lautamieskokoonpanossa, joko vakiokokoonpanossa 1 + 3 tai vahvennetussa kokoonpanossa 2 + 4. Vahvennettua tuomari- ja lautamieskokoonpanoa käytetään erityisesti hyvin laajojen rikosasioiden käsittelyssä, koska näin saadaan ns. sarkymävara sairaustapausten varalle. On huomattava, että kolmen tuomarin kokoonpano ei rikosasioissa ole käräjäoikeuden peruskokoonpano, vaan se on oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan tarkoitettu käytettäväksi vain, jos sitä asian laadun tai muun erityisen

19.6.2013

syyn vuoksi on pidettävä perusteltuna.

Ehdotettu lautamiesjärjestelmän supistaminen siten, että kokoonpanoon osallistuisi yksi lautamies vähemmän kuin nykyisin, on ongelmallinen, jos lautamies sairastuu. Äänestys, jossa puheenjohtajan ääni voittaisi, vesittäisi järjestelmän. Myös lievemman mielipiteen selvittäminen rikosasiassa ja äänestys siitä aikaansaisi ongelmia. Käräjäoikeus pitää ehdotusta lautamiesten määrän vähentämisestä sinänsä perusteltuna edellyttäen, että pääkäsittelyjä ei jouduta toimittamaan uudestaan.

Ehdotuksen mukaan lautamiesten lukumäärää voitaisiin vähentää lyhyellä aikavälillä eli kuluvalle eduskuntakaudella. Lautamiehet on kuitenkin vuoden 2012 kunnallisvaalien jälkeen valittu tehtäväänsä neljäksi vuodeksi. Lautamiesten käytön vähentäminen aikaansaisi sen, että valitut lautamiehet eivät voisi osallistua istuntoihin vaadittua 12 kertaa vuodessa. Vaihtoehtoisesti osa lautamiehistä pitäisi vapauttaa tehtävästään, mikä lautamiesten tuomarinasema huomioon ottaen tarkoittaisi "viran" menettämistä eikä tällä perusteella kesken vaalikauden ole mahdollista. Uudet istuntojärjestelyt aiheuttaisivat Helsingin käräjäoikeuden lautamieshallinnossa valtavasti lisätyötä, joka vähentäisi tämän vaalikauden aikana saatavia, todennäköisesti vaatimattomia säästöjä.

Lautamiehet toimivat tehtävässään tuomarinvastuulla. Perustuslain mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet. Riippumattomuuteen sopii huonosti se, että niinkin perustavaa laatua koskevaa asiaa kuin tuomioistuimen kokoonpanoa koskevia säännöksiä pelkästään säästösyistä muutettaisiin kesken eduskuntakauden. Käräjäoikeus vastustaa ehdotusta.

Ehdotuksen mukaan lautamiesjärjestelmästä voitaisiin pitkän aikavälin tavoitteella luopua. Kuten edellä jo on todettu, valtaosa muussa kuin yhden tuomarin kokoonpanossa istuttavista asioista istutaan lautamieskokoonpanossa. Vaikka yhden tuomarin istunnon käyttöalaa laajennettaisiin, vakavammat ja myös laajat rikosasiat pitäisi lautamiesjärjestelmästä luopumisen jälkeen istua kolmen tuomarin koonpanossa. Lautamieskokoonpano on kolmen tuomarin kokoonpanoon verrattuna halpa vaihtoehto ja käräjäoikeuden laskelmien mukaan lautamiesjärjestelmästä luopumisesta ei aiheutuisi säästöjä vaan päinvastoin lisää kustannuksia. Kun tavoiteltavat säästöt näyttäivät tässäkin asiassa olevan tärkein syy ehdotettuun uudistukseen, ehdotusta ei tule ryhtyä toteuttamaan ennen kuin on selvitetty uudistuksen todelliset taloudelliset vaikutukset.

Käräjäoikeus toteaa, että tuomioistuinten kokoonpano ei ole pelkästään oikeudellinen ja kustannuskysymys, vaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon laajemminkin liittyvä periaatteellisesti tärkeä kysymys. Lautamiesjärjestelmä on osa suomalaisen yhteiskunnan pitkät perinteet omaavaa kansanvaltaista päätöksentekomallia, josta muualla valtion- tai kunnallishallinnossa ei olla luopumassa. Käräjäoikeus yhtyy presidentti Könnkölän eriävään näkemykseen.

19.6.2013

25. Selvitetään edellytykset hallinnollisten sanktioiden käyttöalan laajentamiselle - keskipitkän aikavälin tavoite

Helsingin käräjäoikeus kannattaa hallinnollisten sanktioiden käyttöalan laajentamisen selvittämistä. Hallinnollisesti sopisivat hyvin ratkaistavaksi esimerkiksi mainitut tieliikenne- ja verorikkomukset. Mikäli näistä ensivaiheessa hallinnollisten viranomaisten tekemistä ratkaisuihin olisi muutoksenhakumahdollisuus tuomioistuimeen, lieenee muutoksenhakutuomioistuimena käräjäoikeus luontevampi kuin hallinto-oikeus.

Hallinnollisten sanktioiden käyttöalan laajentaminen edellyttää kuitenkin momentasoisia lainmuutoksia.

26. Rikosprosessia kevennetään näytöllisesti selvissä asioissa ja tiivistetään rikosprosessiketjua - keskipitkän aikavälin tavoite

Helsingin käräjäoikeus kannattaa rikosprosessin keventämistä näytöllisesti selvissä asioissa ja rikosprosessiketjun tiivistämistä.

Kirjallisen menettelyn käyttöä ja käyttöalaa rikosasioissa tulee lisätä. Poliisin ja syyttäjän toiminta ja aktiivisuus ovat ratkaisevia tekijöitä kirjallisen menettelyn onnistumiselle. Mikäli edellä mainitut viranomaiset eivät toimillaan pyri edistämään kirjallista menettelyä, ei asian ohjaamisessa käräjäoikeudessa kirjalliseen menettelyyn saada enää ajan tai resurssien käytön kannalta mitään etua tai säästöä.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 A luvun määräyksiä olisi tarpeen myös yksinkertaistaa. Kirjallisen menettelyn onnistumista voisi parantaa asianosaisille kirjallisessa menettelyssä käräjäoikeudesta lähetettävien asiakirjojen ja ohjeiden selkeyttäminen.

Se, että esitutkintaviranomainen laatisi haastehakemuksen esimerkiksi rattijuopumusepäilyissä, tuskin olennaisesti vähentää syyttäjien tai tuomioistuinten työmäärää. Rattijuopumusta koskevan haastehakemuksen laatimiseen ja asiasa aikanaan tuomion tekemiseen ei juuri aikaa kulu. Tärkeämpää on saada syyttäjien ja tuomioistuinten käytössä oleva tietotekniikka ja järjestelmät kaikkine ohjelmineen helppokäyttöisiksi, yhteensopiviksi ja käyttäjäystävällisiksi.

29. Käytetään nykyistä useammin nopeutettua käsittelyä, syyttäjähastetta ja ns. yhden kosketuksen toimintamallia rikosasioissa - lyhyen aikavälin tavoite

Helsingin käräjäoikeus kannattaa niin sanottua nopeutettua rikosprosessia, jossa syyttäjän haasteella kutsutaan vastaaja rikosoikeudenkäyntiin.

Syyttäjän vastaajalle antamalla haasteella voidaan vastaaja haastaa vastaamaan joko kirjallisessa menettelyssä ratkaistavaan asiaan, niin sanottuun poissaolo-

19.6.2013

käsittelyyn tai pikaoikeudenkäyntiin. Pikaoikeudenkäynti järjestetään joko pidätysajan puitteissa tai tarvittaessa rikoksesta epäilty vaaditaan vangittavaksi ja pikaoikeudenkäynti järjestetään muutaman päivän vangitsemisajan jälkeen. Pikaoikeudenkäyntejä on Helsingin käräjäoikeudessa toteutunut vuoden 2012 - 2013 aikana 25. Vastaajia näissä 25 jutussa on ollut yhteensä 46.

Helsingin käräjäoikeudessa kaikki edellä mainitut menettelytavat on otettu käyttöön, jotta ulkomaalaisten ja vailla vakinaista kotipaikkaa olevien vastaajien rikosasiat saataisiin ratkaistua mahdollisimman nopeasti. Muussa tapauksessa edellä mainittujen henkilöiden asiat jäävät vuosiksi vireille käräjäoikeuteen ja lähinnä odottamaan asian vanhenemista.

Nopeutetussa rikosprosessissa käsiteltävät asiat vaativat poliisin, syyttäjien, käräjäoikeuden sekä asianajajakunnan tiivistä yhteistyötä. Oleellinen merkitys näissä asioissa on myös tulkkien saatavuudella, mikä Helsingissä on hyvä mutta ei toteudu kaikkialla Suomessa samoin. Myös haastemiesten toiminnalla on oleellinen merkitys nopeutetun rikosprosessin onnistumisen kannalta. Syyttäjillä on oikeus haastaa vastaaja mutta ei oikeutta kutsua asianomistajia eikä todistajia rikosasiaan. Sen vuoksi syyttäjät pyrkivät sopimaan asianomistajien ja todistajien kanssa pääkäsittelyyn saapumisesta. Selvissä tapauksissa syyttäjät lisäksi edustavat asianomistajia esittäen heidän puolestaan asianomistajien korvausvaatimukset. Kaikissa tapauksissa tämä ei toimi, vaan asianomistajien ja todistajien kutsuminen on hoidettava haastemiehen välityksellä. Kutsuminen pikaoikeudenkäyntiin tulee tapahtua kiireellisesti, minkä vuoksi muita kutsumistapoja kuin haastemiehen välityksellä tapahtuva ei ole mahdollista käyttää.

Helsingin alueella eri viranomaisten välisestä yhteistyöstä on hyvät kokemukset. Nopeutettu rikosprosessi palvelee niin asianomistajien kuin vastaajienkin etua kunhan vastaajien oikeusturvasta on huolehdittu riittävässä määrin. Etenkin ulkomaalaisilla vastaajilla tulee rikosprosessissa taata mahdollisuus oikeudenkäyntiavustajan käyttöön.

31. Sähköistetään syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten toiminnanohjaus- ja dokumentinhallinta (AIPA) - keskipitkän aikavälin tavoite

Käräjäoikeuksien niin sanotut asianshallintajärjestelmät ovat olleet jo pitkään elinkaariensa päässä ja sen ylittäneetkin. Järjestelmät eivät enää ole vastanneet nykyaikaisille järjestelmille asetettavia tavoitteita ja niitä on jouduttu hätäkorjaamaan. Käräjäoikeus pitää tärkeänä, että uusi AIPA-järjestelmä valmistellaan tiiviissä yhteistyössä sitä aikanaan käyttävän henkilöstön kanssa, eikä sitä rakenna ainoastaan insinöörit, joilla on valitettava tapa rakentaa järjestelmät mahdollisimman kankeiksi ja käyttäjäepäystävällisiksi.

Käräjäoikeus pitää hyvänä AIPA-järjestelmän perusajatusta paperittomasta asiakirjakulusta. Sen hyödyt ja luontoa säästävä vaikutus ovat kiistattomat. Pieni epävarmuus on tällä hetkellä siitä, tuleeko järjestelmään sellainen volyy-

19.6.2013

mi, että Helsingin käräjäoikeuden "mammuttiasiat" saadaan kulkemaan siinä joustavasti. Lisäksi Helsingin käräjäoikeuden osalta on huomattava, ettei entisen paperiarkiston työllistävä vaikutus lakkaa heti kokonaan, koska paperiarkistoon kohdistuu asiakirjojen tilauspainetta vielä vuosia.

Mietinnössä AIPA-järjestelmästä on kirjoitettu pelkästään rikosasioiden näkökulmasta. Näissä asioissa tuomioistuinelaitoksen saama hyöty on suurin, koska toinen viranomaisen - esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän - tuottaa asiakirjat järjestelmään. Sitä on kuitenkin luonnollisesti tarkoitus käyttää myös siviili-asioissa, joissa asiakirjat ainakin pääsääntöisesti skannaa järjestelmään tuomioistuimen henkilökunta. Epäselväksi jää, onko tämä huomioitu säästötavoitetta laskettaessa.

Pelkästään uuden järjestelmän käyttöön ottaminen ei ratkaise tuottavuuden parantumista. Myös oikeuslaitoksen työtapoihin ja asiaryhmiin on tarpeellisessa määrin puututtava - toki oikeuslaitoksen riippumattomuutta loukkaamatta. Oikeusministeriöllä olisi tässä suhteessa paljon kehitettävää.

Uuden järjestelmän säästövaikutukset on katsottu merkittäviksi - työ tehostuu 5 prosenttia. Käräjäoikeus pitää ehdottoman välttämättömänä, että ennen kuin arvioitu nettosäästö 4,8 miljoonaa euroa leikataan oikeusministeriön hallinnon-alalta järjestelmä on ollut käytössä sen testaamiselle vaadittavan ajan.

Käräjäoikeus pitää tärkeänä, että toiminnanohjaus- ja dokumentinhallintajärjestelmissä turvataan kielelliset oikeudet.

33. Lisätään videotallenteiden käyttöä hovioikeudessa - keskipitkän aikavälin tavoite

Käräjäoikeus kannattaa ajatusta muuttaa prosessilakeja siten, että todistajien uudelleen kuulemisesta muutoksenhakuasteissa pääsääntöisesti luovutaan.

Ruotsin vastaava uudistus on maksanut valtavasti, eikä Suomella ole varaa tällaiseen uudistukseen kerralla. Tekniikka vanhenee varsin nopeasti, viisi vuotta vanhat laitteet ovat jo epäkurantteja. Tämän vuoksi kaikkien salien varustamista yhdellä kertainvestoinnilla tulee välttää.

Käräjäoikeus esittää, että kokemuksien saamiseksi sekä uudesta prosessista että teknisten laitteiden sopivuudesta ja toimivuudesta, järjestelmä otetaan käyttöön asteittain. Jokaiseen käräjäoikeuteen asennetaan uudet laitteet aluksi yhteen saliin - kaikkein suurimpiin virastoihin kuitenkin useampaan saliin. Puheenjohtaja päättää menetelmän hyödyntämisestä kussakin asiassa erikseen. Valtaosassa asioissa, joissa otetaan vastaan suullista todistelua alioikeudessa, ei kuitenkaan ole tarvetta ottaa suullisesti todistelua uudelleen vastaan muutoksenhakuasteissa. Etenkin lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeissa asioissa todistajat tulee kuulla uudestaan, koska asia on "elänyt" alioikeuden

19.6.2013

ratkaisun jälkeen. Tämän vuoksi uudistuksella ei ole tosiasiallista merkitystä kaikissa asioissa ja vähempikin laitekanta riittää. Jos poikkeuksellisesti tällaisessa asiassa kuitenkin tulisi tarve todistajan kertomukselle ylioikeudessa, hänet voitaisiin kuulla siellä tai häntä lähinnä olevasta toimipaikasta videoteitse. Joka tapauksessa myös ylioikeudessa tulee voida kuulla täysin uusia todistajia, joten kokonaan todistajien vaivaamiselta ei vältytä.

Käräjäoikeus kiinnittää huomiota siihen, että istuntosalien laitekannat (mm. AIPAN käyttäminen salissa), videolaitteiston uusiminen ja muut salityöskentelyä helpottavat järjestelmät tulisi kerrankin suunnitella harkiten ja kokonaisuutena. Nyt saliin putkahtaa milloin minkäkinlaista laitetta, joista yksikään ei "keskustele" toisensa kanssa.

34. Lisätään videokuulemisen käyttöä tuomioistuimissa - lyhyen aikavälin tavoite

Käräjäoikeus puoltaa videoneuvottelun käytön lisäämistä entisestään. Laitteistojen käyttäminen on koko maassa alkanut valitettavan kankeasti, vaikka projektin aloittamisesta on kohta 10 vuotta.

Videokonferenssin ja kaikkien muidenkin teknisten apuvälineiden käyttö korostuu rakenneuudistuksessa, jossa välimatkat käräjille aina vain pitenevät.

Oikeusministeriön videokonferenssin käytön lisäämistä pohtinut työryhmä on juuri antanut mietintönsä, jossa ehdotetut uudistukset tulisi ottaa pikaisesti käyttöön. Helsingin käräjäoikeus on jo nyt eräässä poikkeuksellisen laajassa riita-asiassa käyttänyt menestyksellisesti videokonferenssitekniikkaa. Ympäri maata olevien kantajien asiamiehet eivät matkustaneet seitsemän kuukautta kestäneen pääkäsittelyn aikana kolmasti viikossa Helsinkiin, vaan olivat joko paikallisessa käräjäoikeudessa tai omassa toimistossaan videoyhteyden päässä ja osallistuivat pääkäsittelyyn luontevasti tätä kautta. Tekniikan käyttämiseen tulisi suhtautua ennakkoluulottomasti.

Samalla on resurssilaskennassa kuitenkin muistettava, että esimerkiksi todistajan tai asiantuntijan kuuleminen videoteitse sitoo kaksinkertaisesti kansliahenkilökuntaa paikalla olevan henkilön kuulemiseen verrattuna. Henkilökuntaa tarvitaan sekä vastaanottavassa että videokuvaa lähettävässä käräjäoikeudessa.

Kannettavien tietokoneiden, tablettien ja älypuhelimien (ja niitä vastaavien tulevaisuuden laitteiden) käyttöön ottaminen mahdollistaa videoyhteyden lähes minne tahansa. Tuomari voi työpaikaltaan (tai etäpaikaltaan) olla sujuvasti yhteydessä esimerkiksi asianosaisten avustajiin. Tekniikkaa voidaan hyödyntää tähänastista enemmän myös koulutuksessa ja virastojen ja ministeriön (tuomioistuinviraston) välisessä yhteydenpidossa (jos yhteys toimisi, mikä nykyisin ei ole aina asianlaita).

19.6.2013

35. Otetaan rajoitetusti käyttöön tuomioiden suullinen perustelu ja harkitaan myös muita keinoja keventää kirjallisten tuomioiden laatimista - lyhyen aikavälin tavoite

Käräjäoikeus kannattaa tuomioiden suullisen perustelun käyttöön ottamista. Tämä tulisi kyseeseen lähinnä näytön ja oikeuskysymyksen kannalta selvissä rikosasioissa. Riita-asioissa tuomion julistaminen ilman kirjallisia perusteluja on sen sijaan mahdollista vain poikkeustapauksissa.

Suuri osa käräjäoikeuden pääkäsitellyssä julistamista rikostuomioista jää lainvoimaiseksi. Tuomarien työstä kuitenkin merkittävä osa kuluu tällaisten selvien ja usein rutiiniluonteisten rikostuomioiden perustelujen kirjoittamiseen. Oikeusturvan laadun parantamisen kannalta olisi tärkeää, että voimavarat voitaisiin entistä paremmin kohdentaa laadultaan vaikeampien juttujen valmisteluun ja tällaisissa asioissa annettavien tuomioiden perusteleamiseen.

Ehdotuksen taloudellinen säästövaikutus on vähäinen, mutta se mahdollistaisi resurssien oikeanlaisen kohdentamisen ja edistäisi pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa tavoitteeksi asetettua oikeudenkäyntien kokonaiskeston lyhentämistä ja oikeusturvan laadun parantamista.

37. Uudistetaan tuomioistuinten johtamismalleja ja henkilöstörakenteita sekä kevennetään hallintoa - lyhyen ja keskipitkän aikavälin tavoite

Käräjäoikeus kannattaa ehdotuksia. Tiukentuvat resurssit edellyttävät, että käytettävissä olevat voimavarat suunnataan oikein ja mahdollisimman tehokkaasti. Rinnakkaista työtä on vältettävä ja työvoimaa vapautettava johtamisesta lainkäyttöön. Käräjäoikeudessa onkin käynnistetty organisaatiouudistus, jossa arvioidaan uudelleen toisaalta johtamiseen ja hallintoon ja toisaalta lainkäytön kehittämiseen käytettäviä resursseja. Tavoitteena on vastuutuomarijärjestelmän ja sitä kautta erityisosaamisen kehittäminen. Käräjäoikeus kannattaa lämpimästi virkajärjestelmän uudistamista siten, että esimerkiksi ansioitunut toiminta vastuutuomarina sekä yleensäkin lainkäyttötoiminnassa osoitettu etevyys olisivat virassa etenemisperusteita ja näkyisivät palkkauksessa.

Tuomioistuimen päällikkö toimii paitsi hallinnollisessa tehtävässä myös vastuullisessa tuomarinvirassa. Tehtävien määräaikaistaminen poikkeaa sen vuoksi muusta valtionhallinnosta. Jos päällikkötuomarin tehtävä määräaikaistetaan, on erityisesti huolehdittava viran riippumattomuuden takaamisesta.

44. Selvitetään, onko tarkoituksenmukaista saattaa maksulliseksi syyttäjän toimiminen asianomistajan edustajana - keskipitkän aikavälin tavoite

Helsingin käräjäoikeus vastustaa syyttäjän toiminnan muuttamista maksulliseksi niissä tapauksissa, joissa syyttäjä ajaa asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksia.

19.6.2013

Syyttäjät ovat ajaneet asianomistajien yksityisoikeudellisia vaatimuksia vain yksinkertaisissa ja selvissä tapauksissa. Näissä tapauksissa syyttäjät ovat jo haastehakemuksessa ilmoittaneet ajamiensa asianomistajien korvausvaatimukset ja ne on haastamisen yhteydessä saatettu vastaajien tiedoksi. Tämä on ollut omiaan nopeuttamaan rikosprosessia.

Syyttäjillä on rikosasian yhteydessä velvollisuus selvittää rikoksesta asianomistajille aiheutuneiden vahinkojen määrät. Sen vuoksi asianomistajan edustaminen ei voine tuottaa sellaista lisätyötä, josta syyttäjillä olisi tarve vaatia erillinen korvaus asianomistajilta.

Korvauksen vaatiminen olisi omiaan heikentämään asianomistajien oikeusturvaa, sillä kaikki asianomistajat eivät ole valmiita tai eivät kykene maksamaan erillistä korvausta heidän edustamisestaan. Ei ole myöskään tarkoituksenmukaista, että edustamisesta mahdollisesti tuomittavia korvauksia perittäisiin ulosottoteitse.

51. Sovintomenettelyä hyödynnetään jatkossakin tuomioistuinkäsittelyn vaihtoehtona yleisten tuomioistuinten toimialalla. Hallintoasioiden osalta kannatetaan sovitteluratkaisun etsimistä ennen tuomioistuinkäsittelyä - lyhyen aikavälin tavoite

Tuomioistuinsovittelu lieene onnistuessaan paras esimerkki tuomioistuimen työn säästöstä; riita-asioissa vältetään usein pitkältikin käsittelyltä avustajan- ja todistajanpalkkioineen ja erityisesti ratkaisun laatimiselta. Menettelyä on syytä jatkossakin hyödyntää. Sovittelu lyhentää kiistatta käsittelyaikoja. Toisaalta on todettava, että sovinnon edistäminen riita- ja hakemusprosessissa toimii Helsingissä hyvin, näissä asiaryhmissä käräjäoikeudessa ratkaistaan pääkäsittelyssä alle 30 % asioista, muut ratkeavat joko kirjallisessa tai suullisessa valmistelussa. Pääsääntöisesti sovitteluun ohjautuu kanneasiana vireillä olevia asioita. Suoria sovitteluhakemuksia on selvä vähemmistö. Tällä on merkitystä asiakkaiden kustannuksiin.

Lausunto on käsitelty käräjäoikeuden johtoryhmässä ja yhteistyökomiteassa.

Laamanni

Eero Takkunen